

УДК 634«313»:339.13

Матвійчук Н.П.*аспірант кафедри економіки**Уманського національного університету садівництва***Мудрак Р.П.***доктор економічних наук, професор кафедри економіки**Уманського національного університету садівництва***СТАН ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ НАПРЯМІВ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ****STATE OF GARDENING UKRAINE AND IDENTIFICATION OF ITS POLICY DIRECTIONS****АНОТАЦІЯ**

У статті наведено результати досліджень стану галузі садівництва в Україні. Визначено основні аспекти її функціонування. Охарактеризовано стан ринку плодово-ягідної продукції. Виокремлено проблеми, що існують в галузі садівництва. Подано рекомендації з визначення перспектив подальшого функціонування галузі.

Ключові слова: галузь садівництва, розвиток, плодово-ягідна продукція, експорт, імпорт, GLOBAL G.A.P.

АННОТАЦИЯ

В статье приведены результаты исследований состояния отрасли садоводства в Украине. Определены основные аспекты ее функционирования. Охарактеризовано состояние рынка плодово-ягодной продукции. Выделены проблемы, существующие в отрасли садоводства. Даны рекомендации по определению перспектив дальнейшего функционирования отрасли.

Ключевые слова: отрасль садоводства, развитие, плодово-ягодная продукция, экспорт, импорт, GLOBAL G.A.P.

ANNOTATION

The article presents the results of research of the industry Horticulture in Ukraine. The main aspects of its operation. Characterized the market of fruits and berries. Allocated there is determined the problems that exist in the field of horticulture. Recommendations for further identification of prospects for the industry.

Key words: horticulture industry, development, fruit products, export, import, GLOBAL G.A.P.

Постановка проблеми. Важливу частину продовольчого балансу України складає продукція галузі садівництва, а природно-економічний потенціал країни сприяє формуванню високих врожаїв плодів культур. Завдяки цим особливостям Україна має можливість не тільки забезпечити власні потреби у відповідній продукції цієї галузі, але й експортувати її. Різке зменшення обсягів виробництва і споживання плодової продукції, значне скорочення плодоносних площ багаторічних насаджень, планомірне зменшення частки молодих садів, відсутність необхідної фінансової підтримки з боку держави призвели до збитковості виробництва продукції цієї галузі в багатьох сільськогосподарських підприємствах. При невисокому рівні виробництва плодів виникають великі труднощі з їх збутом через нерозвиненість торговельної інфраструктури, збереження та переробки плодів, втрати зовнішніх ринків збуту. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження

теоретичних та практичних аспектів підвищення ефективності виробництва продукції садівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти розвитку і функціонування галузі садівництва висвітлені в працях таких відомих вчених-економістів, як, зокрема, Г.Ю. Аніщенко, В.В. Юрчишин, О.М. Шестопадль, О.В. Богданюк, О.Ю. Єрмаков, В.А. Рудьєв, В.В. Яворів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значні науково-теоретичні напрацювання дослідників, проблеми підвищення ефективності садівництва на регіональному рівні потребують подальшого вивчення.

Теоретичною та методологічною основою досліджень стали діалектичний метод пізнання та системний підхід при вивченні цієї теми. В процесі дослідження також було використано методи аналізу та синтезу, наукових гіпотез, групування, аналізу, системного підходу, рядів динаміки, логічний метод тощо.

Мета статті полягає в дослідженні стану галузі садівництва України та визначенні проблем її функціонування, пошуку резервів підвищення продуктивності праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Садівництво – традиційна галузь сільського господарства України, яка має багатовікову історію. Важливість галузі полягає передусім в тому, що тут виробляються цінні продукти харчування, які мають до того ж й лікувальні властивості. Кілограм плодів і ягід містить у середньому 440ккал (2 120 кДж), що становить близько 15% повноцінної добової норми споживання. При оптимальному споживанні плодів, ягід і продуктів їх промислової переробки якість харчування людини за складом легкозасвоюваних вуглеводів, органічних кислот і вітамінів значно підвищується.

Обсяги продажу плодоягідної продукції різного асортименту на вітчизняному ринку залежать від біологічних особливостей порід та помологічних сортів вирощування у різних регіонах. Так, плоди зерняткових культур у 2015–2016 рр. надходили переважно з Вінницької, Закар-

патської, Львівської, Рівненської, Чернівецької, Хмельницької областей – до 60% (610 тис. т), кісточкових – з Дніпропетровської, Донецької, Одеської, Полтавської та Хмельницької областей – 50%, ягід – з Дніпропетровської, Донецької, Житомирської областей – до 40%, горіхів – з Хмельницької, Одеської, Полтавської, Дніпропетровської та Донецької областей – 50%. Виробництво плодів та ягід здійснюється нерівномірно по Україні, тому що залежить від агрокліматичних умов, забезпечення засобами виробництва, введення інноваційних технологій та історичної обумовленості вирощування певних порід та сортів на конкретній території (табл. 1.1.). Найбільш сприятливими для вирощування плодово-ягідної продукції є регіони із м'яким кліматом, достатнім рівнем зволоженості та найвищою кількістю сонячних днів у році [1, с. 56–57].

Таблиця 1.1
Місце регіонів України у виробництві
плодів та ягід 2012–2016 рр.

		Частка, %	Місце
Україна		100,0	x
1	Вінницька	13,6	1
2	Волинська	1,8	19
3	Дніпропетровська	6,8	4
4	Донецька	4,9	7–8
5	Житомирська	2,4	17
6	Закарпатська	6,4	5
7	Запорізька	3,1	14
8	Івано-Франківська	2,2	18
9	Київська	3,3	12–13
10	Кіровоградська	1,3	22
11	Луганська	1,6	20–21
12	Львівська	5,0	6
13	Миколаївська	1,6	20–21
14	Одеська	3,9	11
15	Полтавська	4,9	7–8
16	Рівненська	4,6	9
17	Сумська	0,8	24
18	Тернопільська	3,3	12–13
19	Харківська	4,1	10
20	Херсонська	3,0	15
21	Хмельницька	9,5	2
22	Черкаська	2,6	16
23	Чернівецька	8,3	3
24	Чернігівська	1,0	23

Найбільш сприятливою для виробництва плодово-ягідної продукції є Вінницька область, оскільки на цій території історично сформована культура вирощування певних видів ягідників та фруктових насаджень. Також на прикладі цієї області можна простежити, як агрокліматичні умови впливають на можливості вирощування тієї чи іншої культури. Вінницька область характеризується м'яким помірним кліматом з оптимальною амплітудою коливання температур та достатньою забезпеченістю опадами, за рахунок чого фруктові дерева зимою не обмер-

зають та добре розвиваються протягом року, а родючий ґрунт забезпечує високу врожайність. Також важливу роль відіграє в цьому випадку те, що на цій території за історичною обумовленістю віддається перевага садівництву, а отже, закладена відносно велика кількість садів в плодоносному віці, що також дає змогу отримувати високий обсяг валової продукції [2]. Важливо зазначити, що в Вінницькій області знаходиться значний відсоток дослідних господарств, що дає змогу забезпечувати садівничі підприємства якісним садивним матеріалом, а отже, є впевненість в тому, що закладений сад в майбутньому буде прибутковим. В таблицях 1.2. та 1.3. наведемо економічні показники діяльності садівничих господарств у Вінницькій області за 2006–2015 рр. [1, с. 57–59].

Таблиця 1.2
Валовий збір плодоягідних культур
в сільськогосподарських підприємствах
Вінницької області за 2006–2015 рр.

Рік	плодоягідних насаджень всього, тис. ц	З них:				
		зерняткових, тис. ц	кісточкових, тис. ц	горіхоплідних, тис. ц	ягідників, тис. ц	виноградників, тис. ц
2006	430,8	381,3	11,9	0,0	37,7	0,0
2007	721,0	699,4	5,8	0,0	15,8	0,0
2008	867,7	839,8	12,8	0,0	15,1	–
2009	948,9	922,5	11,9	0,0	14,5	0,0
2010	950,5	912,7	16,7	0,0	21,1	–
2011	1 207,7	1 165,0	13,7	0,0	29,0	–
2012	1 314,8	1 274,4	15,0	0,0	25,4	–
2013	1 526,4	1 473,2	23,4	0,0	29,8	–
2014	1 158,4	1 101,6	24,2	0,0	32,7	–
2015	1 606,9	1 527,1	46,1	0,2	33,4	–

Господарствами населення у 2015 р. вироблено 81% плодів і ягід, а також 48% винограду. Частка валових зборів плодів і ягід у фермерських господарствах дорівнює 19%. Вжити в складних економічних умовах і домогтися стійкого розвитку фермерські господарства можуть тільки на основі об'єднання. Можливі кілька варіантів об'єднання:

- спільні фермерські господарства, створені на основі угод між власниками, які об'єднують ресурси для виконання основної діяльності;

- асоціації й кооперативи, організовані для спільного виконання певних виробничих або соціальних функцій;

- фермерські корпорації, що об'єднують не більше 5–10 господарств.

Формування економічної політики в аграрній сфері України загалом і Вінницької області зокрема неможливе без урахування дезінтеграції економіки, що визначає необхідність диференційованого підходу стосовно кожного

із продуктивних комплексів. Для нейтралізації негативних наслідків дезінтеграції й відновлення нормального відтворювального процесу будуть потрібні спеціальні заходи щодо забезпечення основних потоків обороту капіталу:

- виробничі інвестиції;
- зростання виробництва продукції;
- ріст заробітної плати й прибутку;
- ріст заощаджень і нагромаджень, амортизаційні відрахування;
- виробничі інвестиції [2, с. 43–44].

Завдяки використанню інтенсивної технології та застосуванню передового досвіду в садівництві вдалося досягнути підвищення урожайності. У вирощуванні плодово-ягідної продукції відбулися прогресивні зміни, оскільки поглиблення процесів глобалізації привели до розширення доступу до інформації та можливості використання інноваційних розробок в галузі, можливості кооперування та франчайзингової діяльності. Можливим стало впровадження передового зарубіжного досвіду та співпраці з закордонними науково-дослідними установами, що дало змогу підвищити продуктивність насаджень на інноваційній основі, а отже, збільшити результативність виробництва плодово-ягідної продукції. Цю тенденцію можна побачити на рис. 1.1.

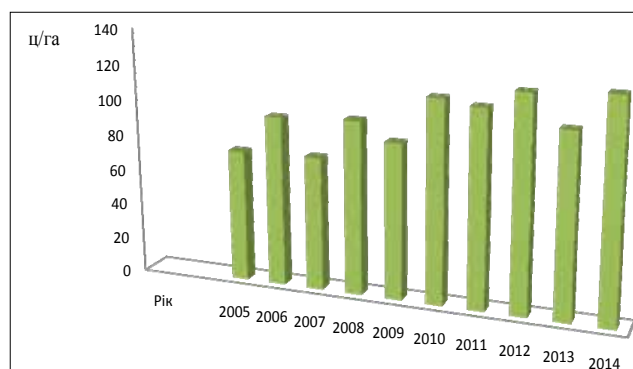

Рис. 1.1. Урожайність плодово-ягідних культур у Вінницькій області 2005–2015 рр., ц з га

Аналіз стану садівництва свідчить про великі можливості його інтенсивного розвитку у Вінницькій області. Багато залежить від протекціоністської політики держави, а саме з погляду підтримки наукових досліджень та безпосередньої бюджетної підтримки розвитку галузі. Важливості повинна набути участь держави в товарних підприємствах, у формі пільгових кредитів. Також повинна бути участь держави у великих акціонерних об'єднаннях, здатних забезпечити мінімальний гарантований рівень споживання плодів і ягід у тих регіонах, де садівництво через об'єктивні причини не може розвиватися навіть у господарствах населення.

У виробництві плодово-ягідної продукції Вінницька область є однією з найкращих, тому простежимо на її прикладі динаміку урожайності, визначимо темп приросту, абсолютний приріст та темп зростання урожайності та наведемо ці показники в таблиці 1.4.

Проаналізувавши дані таблиці 1.4, робимо висновок, що показник урожайності в динаміці років зростає. Також визначимо середній коефіцієнт зростання:

$$K = \sqrt[n-1]{K_1 * K_2 * \dots * K_{n-1} * \dots * K_n}$$

Отже, середньорічний темп урожайності за 2005–2015 рр. становить 103,6%, а середньорічний темп приросту $103,6 - 100 = 3,6\%$. З цих показників можна зробити висновок, що урожайність плодово-ягідних культур характеризується стабільним зростанням. В галузі садівництва Вінницької області спостерігаються тенденції до нарощення обсягів виробництва продукції, а отже, досвід Вінницької області може бути використаний як передовий [3, с. 39].

Важливим також має стати дослідження експортної орієнтації галузі, оскільки це дасть можливість визначити пріоритетні напрями експорту та варіанти підвищення його ефективності. В таблиці 1.5. визначимо величину експортно-імпорتنих операцій в Вінницькій області за 2015 р.

Таблиця 1.4

Динаміки урожайності плодово-ягідних культур у Вінницькій області

Рік	Показник	Абсолютний приріст		Темп зростання		Темп приросту		Абсолютне значення 1% приросту
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	
2005	84,4	–	–	100	–	–	–	–
2006	74,3	– 10,1	– 10,1	88	88	– 12	– 12	844
2007	95,3	10,9	21	112,9	128,2	12,9	28,2	743
2008	74,9	– 9,5	– 20,4	88,7	78,5	– 11,3	– 21,5	953
2009	97,3	12,9	22,4	115,3	129,2	15,3	29,2	749
2010	87,1	2,7	– 10,2	103,1	89,5	3,1	– 10,5	973
2011	112,9	28,5	25,8	133,7	129,6	33,7	– 29,6	871
2012	109,7	25,3	– 3,2	129,9	97,1	29,9	– 2,9	1 129
2013	119,2	34,8	9,5	141,1	108,6	41,2	8,6	1 097
2014	101,9	17,5	– 17,3	120,7	85,4	20,7	– 4,6	1 192
2015	121,5	37,1	19,6	143,9	119,2	43,9	19,2	1 019

Таблиця 1.5
Експорт та імпорт плодово-ягідної продукції
Вінницької області за 2010-2016 рр.

Роки	Експорт, млн. дол. США	Імпорт, млн. дол. США
2010	8,55	5,09
2011	9,03	8,48
2012	7,13	8,25
2013	3,58	5,08
2014	5,46	31,11
2015	19,78	20,48
2016	2,29	7,39

З цієї таблиці можна зробити висновок, що сальдо зовнішнього обороту є негативним, що означає, що галузь повністю не забезпечує потребу обласного ринку та не перекриває імпорт продукції в повному обсязі. Також потрібно відзначити, що рівень експорту в 2015 р., порівняно з попереднім, збільшився на 362,3%, а рівень імпорту скоротився на 65,8%, що свідчить про нарощення зовнішньоекономічних операцій в області. Варто відзначити, що порівняно із зарубіжними імпортерами плодово-ягідної продукції рівень виробництва та експорту знаходиться на відносно низькому рівні. Це залежить від експортної орієнтації, сортового складу насаджень, наявності сертифікації продукції та від вибору стратегії діяльності підприємств [4, с. 73–75].

Як приклад ведення ефективного садівництва наведемо зарубіжний досвід передових країн-виробників плодово-ягідної продукції в ЄС. Основу валового збору в цих країнах становлять плоди не більше 5 сортів. Наприклад, у Франції 50% насаджень зайнято сортами «Голден Делішес» і його похідними, у ФРН – більше 40% сортом «Кокс», в Угорщині – 60% сортом «Джонатан». У Польщі 89% насаджень займають 3 сорти, у Великобританії 50% – 2 сорти. Адже масове виробництво плодово-ягідної продукції характеризується вищим рівнем рентабельності та нижчими витратами на виробництво, а отже, виробництва продукції є більш прибутковим.

Важливим напрямом діяльності у галузі садівництва є дослідження з удосконалення якості, оскільки плодово-ягідна продукція вітчизняного виробництва значно поступається продукції, яка імпортується, особливо за зовнішніми та смаковими показниками. Пріоритетним є вихід на європейський ринок, оскільки він привабливий своєю географічною близькістю та ємністю. Споживачі з країн ЄС щорічно купують понад 75 млн. тонн різноманітних фруктів, зокрема близько 23 млн. тонн імпортованих, як екзотичних, так і традиційних.

Зрозуміло, що ринок ЄС насичений, високоорганізований та дуже конкурентний. І більшість традиційних фруктів, що споживаються у ЄС вирощуються місцевими виробниками.

Як повідомляють у ряді садівничих господарств Вінницької області, компанії із Скандинавських країн, Італії та Польщі нині зацікавлені в купівлі українських фруктів. У випадку

таких продажів важливістю набуває відповідність продукції європейським нормам якості та продуктової безпеки: виробництво таких фруктів потрібно сертифікувати відповідно до стандарту GLOBAL G.A.P.

Для того щоб фрукти перетнули кордон ЄС, вказаний сертифікат мати обов'язково. Проте у Європейському Союзі цей сертифікат є основним документом, який дає можливість реалізувати продукцію. Адже понад 90% торгівлі фруктами в більшості країн ЄС припадає на ритейл (супер- та гіпермаркети, дискаунтери, універсами тощо). У Європі постачати продукцію до таких роздрібних мереж можуть лише виробники, що сертифіковані за стандартом GLOBAL G.A.P.

Основне завдання сертифікації GLOBAL G.A.P. полягає в забезпеченні стеження за виробництвом продукції. Метою цього є підтвердження, безпечності як для споживачів, так і для працівників, які задіяні у їх виробництві. Сертифікація підтверджує й те, що виробництво не чинить шкоди довкіллю. Базуючись на системі належної сільськогосподарської практики, сертифікація за стандартами GLOBAL G.A.P. визначає перелік критеріїв, яких має дотримуватися кожен виробник.

Перспективні дослідження також вказують на необхідність проводити традиційну селекційну роботу з виведення стійких і імунних сортів у поєднанні зі створенням трансгенних рослин, що виключають тривалий відбір і скорочують витрати на селекційну роботу, на захист рослин від шкідників і хвороб, що зменшують втрати при зберіганні й транспортуванні. В Україні є великий оброблюваний асортимент всіх культур, який, на жаль, не відповідає вимогам сучасного ринку, тому що значна частина сортів має низькі споживчі властивості [5, с. 43–45].

Для ефективного садівництва необхідна наявність високорозвиненої підгалузі – вітчизняного розсадництва, а все через те, що для кожної зони характерний свій сортимент. Розплідники, у свою чергу, повинні бути оснащені захищеним ґрунтом, холодильниками для зберігання посадкового матеріалу, приміщеннями для проведення зимового щеплення, мати систему зрошення, спеціалізований набір технічних засобів. Організація виробництва якісного посадкового матеріалу складна, вимагає великих інвестицій, чіткого планування, наявності висококваліфікованих кадрів.

Перспективні потреби в продукції галузі садівництва за нормативом споживання 73 кг на душу населення на рік становлять 3,8 млн. тонн фруктів, у тому числі споживання у свіжому вигляді 3 млн. тонн. Частка вітчизняного виробництва України у внутрішньому ринку повинна становити не менше 80% [6, с. 67].

Висновки. На основі проведеного дослідження стану галузі садівництва України можна констатувати, що її розвиток залежить від агрокліматичних умов, наявності техніки та рівня

впровадження технологій. В процесі дослідження визначено, що найкращі умови для розвитку садівництва має Вінницька область, проте потрібно визначити також проблеми, що виникають в галузі та пропозиції щодо їх вирішення:

- низька якість плодово-ягідної продукції, а отже, невисокий рівень конкурентоспроможності порівняно з закордонними аналогами;
- відсутність сертифікації відповідності міжнародним вимогам;
- низький рівень технічного забезпечення процесів автоматизації в галузі;
- відсутність економічно обґрунтованої державної підтримки та субсидування галузі;
- відсутність в садівничих підприємствах ефективного планування та стратегічної програми розвитку.

Тому для подальшого підвищення ефективності функціонування галузі наведемо такі пропозиції:

- підвищення спеціалізації садівничих підприємств;
- створення програми із субсидування галузі з максимально ефективним обґрунтуванням виділення та розподілу коштів;
- створення спеціалізованого органу, що буде відповідати за сертифікацію продукції згідно з міжнародними стандартами, та проведення уніфікації стандартів до вимог Global G.A.P.;
- покращення якісних показників продукції на інноваційній основі (завдяки використанню передових технологій);

– нарощення валових обсягів виробництва продукції за рахунок підвищення інтенсифікації виробництва та здійснення до 2025 р. повного забезпечення потреб населення у цих продуктах за науково обґрунтованими нормами;

- створення нових господарств з виробництва органічної продукції з використанням передового міжнародного досвіду та застосування протекціоністської політики в цій галузі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Рудьєв В.А. Ринкова концепція відновлення та розвитку промислового садівництва / В.А. Рудьєв // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 8. – С. 5–60.
2. Чорнодон В.І. Економічна ефективність промислового садівництва в ринкових умовах господарювання / В.І. Чорнодон // АгроСвіт. – 2008. – № 21. – С. 40–42.
3. Чорна Л.О. Місце системи реалізації продукції в маркетинговій діяльності підприємств / Л.О. Чорна // Економіка та держава. – 2009. – № 1. – С. 38–40.
4. Шестопад О.М. Формування ефективних джерел інвестицій в основний капітал промислового садівництва / О.М. Шестопад // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 73–79.
5. Ринок фруктів і винограду: поточна кон'юнктура і прогноз / [А.І. Шумейко, С.В. Кондратенко, А.І. Григоренко] // Пропозиція. – 2009. – № 11. – С. 42–47.
6. Яновський Ю.П. Захист промислових насаджень зерняткових культур у серпні / Ю.П. Яновський // Пропозиція. – 2006. – № 8. – С. 62–68.